

ĐUKA IVANOV MARE ŠVEL-GAMIRŠEK

Trojan, Ivan

Source / Izvornik: **Dani Hvarškoga kazališta : Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu, 2017, 43, 79 - 93**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:560247>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-02**



FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)




DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

ĐUKA IVANOV MARE ŠVEL-GAMIRŠEK

Ivan Trojan

UDK: 821.163.42-2.09Švel-Gamiršek, M.

U članku se raščlanjuje manje poznata drama u četiri čina cvelferske autorice Mare Švel-Gamiršek naslovljena *Đuka Ivanov*, napisana na samom kraju tridesetih godina XX. stoljeća te se argumentirano smješta pod okrilje socijalno angažirane drame sa snažnim naturalističkim predznakom. Unatoč naznakama da je drama trebala biti uprizorena u zagrebačkom Hrvatskom narodnom kazalištu za vrijeme intendature Julija Benešića te Aleksandra Freudenreicha, *Đuka Ivanov* je prvi put objavljen tek 2015. godine u Osijeku. Mara Švel-Gamiršek poziva svojom dramom na obnovu tradicijskih vrijednosti, povratak ishodištima, na čuvanje baštine, uviđanje beneficija koje nam zemlja isplaćuje za nepatvoreni mukotrpan rad. Time je ideja dramskog teksta prisposobiva s osnovnim postavkama Heimatkunsta, zavičajne umjetnosti, književnog fenomena koji se krajem prvog i početkom drugog desetljeća dvadesetog stoljeća nalazio u književnosti na njemačkom jeziku na svome vrhuncu kao jedan od antimodernističkih produkata.

Ključne riječi: Mara Švel-Gamiršek; dramski tekst; Đuka Ivanov; angažiranost; naturalizam; Heimatkunst

I.

Poetski i prozni zapis kontroverzne cvelferske autorice Mare Švel-Gamiršek započinje se ozbiljnije rehabilitirati unutar hrvatske književne znanosti 1997. godine, kada je u sklopu Drenovačkih pjesničkih susreta organiziran znanstveni kolokvij o autoričinu književnom stvaralaštvu te je godinu dana poslije objavljen i zbornik priloga s tog znanstvenog okupljanja.¹ Uslijed afirmativnog javnog nastupa spram političkih promjena u zemlji koncem tridesetih godina XX. stoljeća, ostajala je od sredine četrdesetih do devedesetih godina na margini hrvatske književne povjestice. Katkada su u tom vremenskom procijepu, uslijed ideološke kompatibilnosti ili pak prijateljstva, osobito netom nakon smrti autorice, istupali javno o autoričinu životu i radu tek rijetki poput Bore Pavlovića,² Antuna Pinterovića³ i Ive Balentovića.⁴ Tek tri pregleda hrvatske književnosti Maru Švel-Gamiršek ovlaš spominju: Pavletićeva *Panorama hrvatske književnosti 20. stoljeća*

¹ M. Švel-Gamiršek. *Prilozi sa znanstvenog kolokvija održanog u Drenovcima 3. i 4. listopada 1997.*, Hrašće, Drenovci, 1998. (Zastupljeni autori: Stanislav Marijanović, Goran Rem, Juraj Lončarević, Bogdan Mesinger, Krešimir Nemeć, Helena Sablić-Tomić, Dunja Detoni-Dujmić, Vinko Brešić, Katica Čorkalo, Julijana Matanović, Josip Cvenić, Marinko Plazibat i Vera Erl).

² B. Pavlović: »Ispraćaj Mare Švel-Gamiršek«, *Marulić*, god. 9., br. 1, Zagreb, 1976., str. 84.

³ A. Pinterović: »Mara Švel-Gamiršek: Pozdrav iz domovine«, *Hrvatska revija*, god. 26., sv. 1, (101), München, 1976., str. 32-33.

⁴ I. Balentović: »In memoriam Mara Švel-Gamiršek«, *Susreti*, god. 6., br. 19., Umag, 1976., str. 15-16.; »Pisac, koji će još progovoriti...«, *Susreti*, god. 1., br. 3., Umag, 1967., str. 11-14; »Tko treba da objavi djela Mare Švel?«, *Susreti*, god. 2., br. 5., Umag, 1968., str. 29; »U iskrivljenom ogledalu«, *Susreti*, god. 9., br. 26, Umag, 1989., str. 18; »Šuma i Šokci u književnom djelu Mare Švel-Gamiršek«, *Hrašće*, god. 6., br. 23, Drenovci, 2001., str. 13-26 (pretisak iz: *Marulić*, god. 23., br. 3, Zagreb, 1990., str. 321-331).

iz 1965.,⁵ drugo izdanje Ježićeve *Hrvatske književnosti od početaka do danas 1100 – 1941.* iz 1993.⁶ i Jelčićeva *Povijest hrvatske književnosti* iz 1997. godine.⁷ Ljerka Matutinović je 1970. godine objavila predgovor u knjizi *Pet stoljeća hrvatske književnosti* koja uz knjižene priloge Mare Švel-Gamiršek donosi i izbor iz djela Jagode Truhelke, Verke Škurle-Iljić, Dore Pfanove i Mile Miholjević.⁸ Danas pak, autoritativno znanstveno o poetskim djelima Mare Gamiršek pišu Goran Rem, Sanja Jukić i Katica Vukoja,⁹ dok su najspremnije referirali o proznom stvaralaštvu autorice te njezinim biobibliografskim podacima Katica Čorkalo Jemrić¹⁰ i Vladimira Rezo.¹¹ Rijetko objavljivani, često u opskurnim publikacijama, zatvoreno arhivirani dramski rad književnice uzrokovao je izostanak stručne obrade cjelovitog autoričina opusa. Sve do cjelovite realizacije projekta »Cvel-

⁵ *Panorama hrvatske književnosti XX. stoljeća*, Ur. V. Pavletić, Stvarnost, Zagreb, 1965.

⁶ S. Ježić: *Hrvatska književnost od početka do danas (1100 – 1941)*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993.

⁷ D. Jelčić: *Povijest hrvatske književnosti. Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne*, Naklada Pavičić, Zagreb, 1997.

⁸ Lj. Matutinović: »Predgovor«, u: Jagoda Truhelka, Verka Škurle-Iljić, Dora Pfanova, Mila Miholjević, Mara Švel-Gamiršek, *Izabrana djela*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb, 1970., str. 409-414.

⁹ G. Rem i S. Jukić: »Poezija i metapismo, Cvelferijom nizvodno«, u: *Cvelferica, ispod sto jata vrana i između sto njiva. Poezija i metapismo*, Udruga Duhovno hrašće, Ogranak DHK slavonsko-baranjsko-srijemski, Osijek, 2015., str. 15-50; G. Rem i K. Vukoja: »Poetika Mare Švel-Gamiršek«, u zborniku *Stil vinkovačkog studija filozofije. Prilozi*, Knjižnica Pannonius, Ogranak DHK slavonsko-baranjsko-srijemski, Osijek, 2008., str. 125-248.

¹⁰ K. Čorkalo-Jemrić: »Djelo Mare Švel-Gamiršek i roman *Hrast*«, *Marulić*, god. 44., br. 3, Zagreb, 2011., str. 48-61 (izbor).

¹¹ V. Rezo: »Romani Mare Švel«, *Hrašće*, god. 18., br. 44, Drenovci, 2014., str. 5-11; »Proza Mare Švel-Gamiršek. Šokački ciklus – kraće proze«, *Hrašće*, god. 18., br. 43, Drenovci, 2014., str. 9-35; »Mara Švel-Gamiršek – književno djelo i percepcija«, *Hrašće*, god. 16., br. 40, Drenovci, 2012., str. 5-17; *Poetika Mare Švel-Gamiršek* (magistarski rad), Filozofski fakultet u Zagrebu, 2003. (izbor).

ferica, panonizam, pismo književnosti i literature« Katedre za hrvatsku književnost Filozofskog fakulteta u Osijeku, koji je u petoknjižju predstavio i znanstveno obradio književnu produkciju cvelferskoga kraja te u središte pozornosti cvelferske književnosti XX. stoljeća argumentirano postavio upravo Maru Švel-Gamiršek.¹² Svojevrna cijelovita rehabilitacija Mare Švel-Gamiršek zbila se 12. travnja 2016. godine kada je književnici svečano postavljena spomen-ploča na Marulićevu trgu 13 u Zagrebu, o trošku Matice hrvatske, Društva hrvatskih književnika i Kršćanske sadašnjosti.¹³

¹² G. Rem, R. Pšihistal, S. Jukić i I. Trojan: *Cvelferica, pismo književnosti, znanosti i kulture. Projekt*, Udruga Duhovno hrašće, Ogranak DHK slavonsko-baranjsko-srijemski, Osijek, 2015.; R. Pšihistal i G. Rem: *Cvelferica, žena se opremi u bilo, stavi žari i ajd. Tradicijsko pismo*, Udruga Duhovno hrašće, Ogranak DHK slavonsko-baranjsko-srijemski, Osijek, 2015.; S. Jukić i G. Rem: *Cvelferica, ispod sto jata vrana i između sto njiva. Poezija i metapismo*, Udruga Duhovno hrašće, Ogranak DHK slavonsko-baranjsko-srijemski, Osijek, 2015.; S. Jukić i G. Rem: *Cvelferica, ili jedan je Cvelfer tjedan-dva ranije sanjao. Proza*, Udruga Duhovno hrašće, Ogranak DHK slavonsko-baranjsko-srijemski, Osijek, 2015.; I. Trojan i G. Rem: *Cvelferica, ili su to trnci kakve samo neizvjesnost i iščekivanje mogu proizvesti. Drama*, Udruga Duhovno hrašće, Ogranak DHK slavonsko-baranjsko-srijemski, Osijek, 2015.

¹³ Književno-umjetničko stvaralaštvo cvelferskoga kraja unutar opsega novije hrvatske književnosti primarno je vezano uz ime autorice rođene u bogatoj posjedničkoj obitelji industrijalca Gamiršeka u Srijemskoj Mitrovici 3. siječnja 1900. godine – Mare Gamiršek. Odrastajući u umjetničkom okruženju, uz pomoć očevih prijateljstava, koje sačinjavaju primjerice Antun Gustav Matoš, August Harambašić, Iso Velikanović, glumci Viktor Bek, Aca Gavrilović i Milica Cicvarić, privatno završava osnovnu školu u rodnom gradu, zatim tri godine pohađa školu zagrebačkih milosrdnica te maturira na sušačkom liceju 1918. godine. Na Sušaku književnost joj predaje Joza Ivakić, štoviše dijele ondje istu kuću, a njega nasljeđuje Olga Herak, sedam godina Matoševa naobražena zaručnica, koja posebnu pozornost povećuje interpretacijama (recentne) njemačkoj književnosti. Udaja za Franju Švela prekida je u studiju medicine, na kojem uspijeva odslušati tek nekoliko kolegija, te se seli u Vrbanju gdje živi, po vlastitom iskazu, dvadeset

Dramski opus Mare Švel-Gamiršek zapravo otvara jedan danas gotovo zaboravljeni dramski tekst izgrađen u četiri čina, a naslovljen *Đuka Ivanov*. Piše ga Mara Švel-Gamiršek u trideset i osmoj godini, dakle dvije godine prije no što će biti objavljena njezina prozna zbirka *Šuma i Šokci*,¹⁴ a četiri godine nakon *Đuke Ivanova* bit će objavljene njezine proze pod naslovom *Portreti nepoznatih žena*¹⁵ ili pak roman *Hrast*.¹⁶ Tematski se taj dramski tekst usko vezuje uz jednu od pet novela utisnutih u zbirku *Šuma i Šokci*, naslovljenu »Đuka Čosić – Ivanov«. Dramski tekst zapravo otvara kompleks obitelji Ivanov koju Mara Švel obrađuje u nizu svojih »šokačkih« proznih uradaka u ciklusu od pet pripovijedaka objavljenih u *Ženi u borbi* tijekom 1954. godine:¹⁷ »Priča bake Marije Ivanove«, »Borba Tene Ivanove«, »Tuna Ivanov čuva zajednicu«, »Grga Ivanov na svoju ruku« i »Seka Andre Ivanovog«. ¹⁸ Pozitivistički najspremnija referirati o književnom radu Mare Švel-Gamiršek, Vladimira Rezo, zapisala je kako je autorica dovršila dramu 1938. godine te da je drama trebala biti uprizorena za vrijeme intendature Julija Benešića u zagrebačkom Hrvatskom narodnom kazalištu, no praizvedbu nije doživjela niti za vrijeme njegova nasljednika Aleksandra Freudenreicha, koji je od autorice zatražio umetanje više folklornih scena u dramu što je Mara Švel-Gamiršek odbila učiniti.¹⁹

i tri godine, uz prekid od dvije godine pa još pet godina (vidi i: V. Rezo: *Poetika Mare Švel-Gamiršek* (magistarski rad), Filozofski fakultet u Zagrebu, 2003.).

¹⁴ M. Švel-Gamiršek: *Šuma i Šokci*, Suvremena knjižnica »Matica hrvatska«, Kolo V., Knjiga 28., Matica hrvatska, Zagreb, 1940.

¹⁵ M. Švel-Gamiršek: *Portreti nepoznatih žena. Pripovijesti*, Suvremena knjižnica »Matica hrvatska«, O 100. godišnjici Matice hrvatske. U prvoj godini obnovljene Nezavisne Države Hrvatske, Kolo VII., Knjiga 37., Matica hrvatska, Zagreb, 1942.

¹⁶ M. Švel-Gamiršek: *Hrast*, Redovno izdanje o stotoj godišnjici Matice hrvatske 1842. – 1942., Matica hrvatska, Zagreb, 1942.

¹⁷ Ibid. 8.

¹⁸ Vidi i V. Rezo: »Mara Švel-Gamiršek«, *Hrašće*, god. 16., br. 39, travanj 2011. – travanj 2012., str. 7.

¹⁹ Ibid., str. 15.

Također, u intervjuu koji Branko Grčić vodi s Marom Švel-Gamiršek u *Jutarnjem listu* 1940. godine autorica spominje svoju dramu »iz seljačkog života koja će joj ove sezone biti prikazivana u hrvatskom narodnom kazalištu«. ²⁰ To je i nama bilo polazište za potragu za nikad igranom niti objavljenom dramom *Đuka Ivanov* koju smo okončali u Knjižnici Odsjeka za povijest hrvatskog kazališta Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti kada smo uz pomoć stručnog osoblja na uvid dobili rukopis dramskog teksta Mare Švel-Gamiršek te ga kritički obradili i objavili u knjizi naslovljenoj *Cvelferica, ili su to trnci kakve samo neizvjesnost i iščekivanje mogu proizvesti. Drama*. ²¹

II.

Ovo su dramski likovi u drami *Đuka Ivanov*: Đuka Ivanov, Gazda Ilija, Snaša Anka, Eva, Marko, Hilda, Fred, Bilježnik, Doktor, Mato Govedar, Jedna Snaša, Iva Bistrin, Stipa Okrugić, Aca Bukvin, Maske i Tamburaši. Dramska se radnja odigrava u jednom selu Šokadije, a dramsko je vrijeme desetak godina poslije Velikoga rata. Drama napisana najvjerojatnije ti-

²⁰ B. Grčić: »Ime koje će naskoro postati veoma poznato. Jedna žena govori o sebi«, *Jutarnji list*, Zagreb, 10. III. 1940., str. 21 (preuzeto iz: G. Rem i K. Vukoja: »Poetika Mare Švel-Gamiršek«, u zborniku *Stil vinkovačkog studija filozofije. Prilozi*, Knjižnica Pannonius, Ogranak DHK slavonsko-baranjsko-srijemski, Osijek, 2008., str. 128).

²¹ Posebnu zahvalu upućujemo stručnom osoblju Odsjeka za povijest hrvatskog kazališta Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Rukopis se sastoji od šezdeset kartica strojopisnog teksta i zaveden je pod inv. br. 2419. Naslovnica nosi žig Narodnog kazališta u Zagrebu; Mara Švel-Gmiršek: *Đuka Ivanov. Drama u 4 čina*, U: I. Trojan i G. Rem: *Cvelferica, ili su to trnci kakve samo neizvjesnost i iščekivanje mogu proizvesti. Drama*, Udruga Duhovno hrašće, Ogranak DHK slavonsko-baranjsko-srijemski, Osijek, 2015., str. 43-100.

jekom 1938. godine čvrsto opstoji u znaku naglašene funkcije (dramske) književnosti unutar klasne borbe, koju će Aleksandar Flaker označiti kao socijalno pedagošku.²² Đuka Ivanov jest »socijalno angažirana drama« ili pak sastavni dio hrvatskog dramskog korpusa koji Boris Senker naziva »novim realizmom«.²³ Povratak utilitarizma i u dramski tekst u drugoj polovici međuraća itekako je osjetan u *Đuki Ivanovu*, u kojem će Mara Švel tek naznačenoj političko-socijalnoj ideji nakalamiti ljubavni trokut i gurnuti svoj dramski tekst u prostore melodrame. To neka ne čudi jer sam dramski prostor nas usko povezuje s omiljenim prostorom naturalističke drame naše moderne. Stoga će i Mara Švel uz pomoć Đuke Ivanova katkada izrazito pretenciozno inzistirati na kolektivnoj svijesti i savjesti nametljivo inzistirajući na suvremenim političkim i socijalnim pitanjima i problemima.²⁴

²² Vidi. A. Flaker: *Stilske formacije*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1976.

²³ B. Senker: *Hrestomatija novije hrvatske drame. I. dio (1895-1940.)*, Disput, Zagreb, 2000., str. 30-32.

²⁴ U objavljenim razgovorima s Ivom Balentovićem govorit će o autorima koji su obilježili njezin književni rad: »Tko je utjecao na mene u ranim godinama, u srednjoj školi? Iz književnosti sam imala dva profesora: Jozu Ivakića, koji je stanovao u Sušaku u istoj kući gdje i ja, a valjda je opazio – što ja znam što je opazio – kako napeto slušam predavanja o literaturi, ili su to bile školske zadaće? Svakako, on mi je, kad mi je bilo 15 godina, otvorio svoju biblioteku, i tako sam se upoznala s našom Modernom, a to znači s piscima: Lunačekom, Cihlarom, Polić-Kamovim, Begom, Begovićem, Šimunovićem, s oba Kozarca itd., a naravno i s Matošem, kojega u to doba nisam još dobro shvaćala. Moja razrednica, a i profesorica iz književnosti poslije Ivakića, bila ja Olga Herak. Predavala je njemačku literaturu. Predavala je izvanredno, što nije ni čudo jer je bila Matoševa jeka [...] I tako je, vidite, nekako indirektno na mene i Matoš djelovao po profesorici Olgi Herak. D. Švagelj je tvrdio da je na mene utjecao J. Kozarac, a vi mislite da nije. Na to je teško odgovoriti. Kako sam vam već spomenula, s 15 godina upoznala sam se s našom Modernom (ako u nju ubrajate i J. Kozarca). U to vrijeme pročitala sam 'Mrtve kapitalne' i 'Đuku Begovića'. U: I. Balentović: »Mara Švel o sebi o svome radu«, *Županjski zbornik*, br. 10, Matica hrvatska, Županja, 1992., str. 31-32.

Dramatis personae u *Đuki Ivanovu* strukturiran je s obzirom na osobine dobne pripadnosti, političkog opredjeljenja i, uvjetno, socijalnog staleža. Eksplicitno-autorskim tehnikama karakterizacije uz pomoć vanjskog opisa likova u pomoćnom tekstu rasporedit će se dramski likovi u suprotne tabore s obzirom na generacijsku te klasnu i političku pripadnost i vidljivim će postati njihova svjetonazorska prepirka. Primjerice:

*Kad se zastor dignu, u sobi se nalaze ĐUKA i njegov otac GAZDA ILIJA. Đuka je obučen u civilno odijelo samo ne nosi kravate. On je vrlo uredan i pomno njegovan od kose i sasvim kratko podrezanih brkova, do nokata i cipela. Gazda Ilija nosi somotske hlače, bijelu šokačku košulju i špenzle. Gazda Iliji je oko 55, a Đuki oko 35 godina.*²⁵

*Vrata se otvaraju, čuje se kako došljaci stresaju blato s cipela u trijemu, a tad ulazi FRED i ACA BUKVIN unutra. Fred je Đukinih godina, izbrijan i gospodski obučen malo provincijskom elegancijom i gologlav. Aca je nešto mlađi i nosi tamno smeđe hlače i špenzle.*²⁶

*HILDA dolazi iz stana. Ona je vitka djevojka, ondulirana, manikirana i šminkana, ali s ukusom. Nosi jednostavnu, elegantnu proljetnu haljinu. HILDI je 27 godina.*²⁷

BILJEŽNIK je oko 40 godina, srednjeg rasta, crnomanjast i debeo. Podrezuje brkove kao keficu za zube. Po njegovom ponašanju i odijevanju se raspoznaje kako je postigao karijeru: svinjarčić, pisarčić, gospodin

²⁵ Mara Švel-Gmiršek: *Đuka Ivanov. Drama u 4 čina*, U: I. Trojan i G. Rem: *Cvelferica, ili su to trnci kakve samo neizvjesnost i iščekivanje mogu proizvesti. Drama*, Udruga Duhovno hrašće, Ogranak DHK slavonsko-baranjsko-srijemski, Osijek, 2015., str. 45.

²⁶ Ibid., str. 55.

²⁷ Ibid., str. 63.

*bilježnik. On nosi na sebi svjetlo sive Tivar hlače, kaput i prsluk smeđ. Šarena košulja, žute cipele. Govori malo kroz nos i bahato.*²⁸

Između suprotstavljenih tabora, unutar glavnog događanja drame, od kojih jedan sačinjavaju predvodnik Gazda Ilija, te njegovi pomagači Đukina supruga Eva i sin Marko kao reprezentanti tradicionalne »šokačke« s jedinstvenosti ljudi i zemlje koja ih hrani, s čvrstim uvjerenjem u isplativost mukotrpnog težačkog rada te poštovanje kršćanskog etičkog standarda, a s druge Bilježnik i podupiratelji njegovih ideja trgovac Fred i Aca Bukvin, kao uživatelji beneficija do kojih su došli politikantskim prečacima, prevarama suseljana i oportunistom, nalazi se Đuka Ivanov. Figuralno-implicitno se likovi karakteriziraju i polariziraju uz pomoć dijalekta utisnutog u dramske likove koji poštuju tradicionalne vrijednosti, neraskidivu povezanost čovjeka i zemlje, dok s druge strane neobilježeno, standardom govore likovi koji vjeruju u *napredak* i hrle k ubrzanom stjecanju bogatstva uz pomoć politikantstva, oportunizma i licemjerstva. Rascijepljenost *dramatis personae* sugerira se vrlo efektno sučeljavanjem dvaju idioma. U takvoj situaciji, opterećen nasljeđem, a željan promjena – rascijepljen je i Đuka Ivanov.

Kroz dramski tekst isključivo se naslovni junak modificira i preoblikuje čime jedini pridobiva kvalifikacije dinamički koncipiranog lika čiji skup razlikovnih obilježja ne ostaje konstantan već svoje mijene prolazi diskontinuirano. Naime, baš kao u naturalističkom dramskom tekstu, uvodna dramska situacija u *Đuki Ivanovu* djeluje poput nastavka prijašnjih zbivanja. Zatičemo Đuku i njegova oca Iliju u prepirci oko vrijednosti i vrednovanja zemlje kojom prilikom Đuka jasno izražava sumnju u očevu uvjerenost o isplativosti mukotrpnog rada na zemlji, predlažući lukrativnija i manje zahtjevna rješenja koja su ponajprije vezana uz pristajanje trenutnoj političkoj poziciji. Tijekom razgovora, Đuka čisti svoju lovačku pušku go-

²⁸ Ibid., str. 68.

tovo naviještajući melodramatičan i patetičan, zatvoreni završetak. Genetska i socijalna Đukina determiniranost bit će uzrokom skokovite promjene u odnosu na polazišnu točku jer će s obzirom na nasljeđe i odgoj uvidjeti licemjerstvo i kriminal okružja kojem je težio i konačno postao dionikom:

HILDA: Ovo nisi pametno uradio. Nisi se trebao zamjeriti s bilježnikom. Nisi smio odreći se predsjedništva.

ĐUKA: A šta sam trebao?

HILDA: Popustiti. On je opasan kad nekom hoće da naprkosi.

ĐUKA: On je zato i postavljen da prkosi selu. Sad ja tek sve vidim. Zar ti ne shvaćaš da ja to nisam mogao uraditi? Zar mi i ti prigovaraš što nisam htio da pravednog čovjeka uništim? I zar ti ne vidiš da je sav njihov rad jedno nepoštenje? Denunciraj onog, premjesti ovog, osvećuj se svakom tko ti se usudi protusloviti. A ja neka im budem figura u čije će ime sve to raditi. Figura – nisi li čula – tako me je nazvao – figura koja se momentano treba. Pred tobom ne ću ništa da tajim. I ja sam samo čovjek, i ja sam ušao u tu stranku misleći na svoju korist. Vjerovao sam da ću s vremenom steći kapital koji će mi omogućiti život s tobom negdje u svijetu. Ali ne samo zato, Hilda, vjeruj, ne samo zato – nego da i nešto stvorim za svoj narod. Mislio sam i na korist sela. Vjerovao sam da ću kao predsjednik stranke steći veze da bar izradim popravak cesta u našem kraju, da ne upadamo u blato i ne lomimo točkove u razvaljenim drumovima. Nisam mogao to da izradim, ni išta drugo. Htio sam da pokažem selu, da je moj postupak opravdan i da sam i za njih radio, a ne da danas-sutra na mene pljuju. Da vide da nisam zalud novim putem pošao. Htio sam da me spominju, i ako ne bih više tu bio, kao nekog svog, koji je dobro činio. A sad treba da od svih mojih planova odustanem, i da budem lutka tog gada bilježničkog. O, neka se samo osvećuje! Pa na koncu kakve sam ja velike koristi imao od tog moga predsjednikovanja?

HILDA: Ti si Đuka nelogičan. Prvo, ti si uvijek govorio da ti nije stalo do sela...

ĐUKA: Jest, tako sam mislio, ali sad kad vidim kako se radi i šta se radi, ja osjećam sa selom. Ne mogu biti protiv njih – ne mogu.

Naturalistički predznak ove drame koji se iscrpljuje u duhovnopovijesnom i socijalnopovijesnom uvjetovanom koncepcijom protagonista, ograničene sposobnosti za neki namjerni izbor potvrđuje i sporedno *događanje* vezano uz zabranjen ljubavni odnos između Đuke Ivanova i trgovkinje Hilde. Upravo će svjetonazorsko razmimoilaženje između dvoje ljubavnika, nespojiva *lebensperspektive*, doprinijeti krahu njihove veze, odnosno postat će okidač koji će Đuka Ivanov pritisnuti nožnim palcem osamljen u šumi na koncu drame. U *Đuki Ivanovu* postaje očito kako pripadnost nižem socijalnom staležu, kako cjelokupne *dramatis personae* tako i središnjeg lika, rezultira nižim stupnjem racionalnosti te time nivelira začudnu melodramatičnost završetka drame koja će se potencirati snoviđenjima, vizijama i gubljenjem svijesti protagonista pred konačni završetak.²⁹

Mara Švel-Gamiršek poziva te 1938. godine na obnovu tradicijskih vrijednosti, povratak ishodištima, čuvanju baštine, uviđanje beneficija koje nam *zemlja* isplaćuje za nepatvoreni mukotrpan rad. Crpi time djelomično idejnu osnovu Gamiršekova iz *Heimatkunsta*, zavičajne umjetnosti, književnog fenomena koji se krajem prvog i početkom drugog desetljeća dvadesetog stoljeća nalazio u književnosti na njemačkom jeziku na svome vrhuncu kao jedan od antimodernističkih produkata, zapravo antagonizam spram društvene dinamike moderne.³⁰

²⁹ Interpretacija temeljena na: M. Pfister: *Drama. Teorija i analiza*, Hrvatski centar ITI, Zagreb, 1998. i B. Senker: *Hrestomatija novije hrvatske drame. I. dio (1895 - 1940.)*, Disput, Zagreb, 2000.

³⁰ Usp. K. Nemeč, M. Bobinac: »Bečka i hrvatska moderna: poticaji i paralele«, u: *Fin de siècle Zagreb – Beč*, prir. Damir Barbarić, Školska knjiga, Zagreb,

Valja na koncu spomenuti i ostale književne radove Mare Švel-Gamiršek u dijaloškoj formi. Između 1954. do 1956. godine Mara Švel-Gamiršek napisat će i objaviti tri dječja igrokaza koja tematiziraju vatrogastvo,³¹ a naslovljeni su: *Vatra, vatra!*,³² *Poduzetni vatrogasci*³³ i *Mali vatrogasci*,³⁴ koji je napisala u koautorstvu s Ernem Fulgosi, te će za scenu prirediti igrokaz Ivana Kovača naslovljen *Požrtvovni vatrogasci*.³⁵ Izgubljenima se drže igrokazi *Sat tehnologije* (1949.) i *Đaci junaci* (1950.) koji nikada nisu objavljeni. Uz to, u cijelosti je neistražena njezina scenaristička djelatnost o čemu doznajemo iz objavljenih Balentovićevih razgovora s Marom Švel-Gamiršek: »Od 1957. do 1967. napisala sam jedan filmski scenarij, nekoliko nacрта za filmove, 6-7 igrokaza...«³⁶

LITERATURA

- Balentović, I.: »In memoriam Mara Švel-Gamiršek«, *Susreti*, god. 6., br. 19, Umag, 1976., str. 15-16.
- Balentović, I.: »Mara Švel o sebi o svome radu«, *Županjski zbornik*, br. 10, Matica hrvatska, Županja, 1992., str. 31-32.
- Balentović, I.: »Pisac, koji će još progovoriti...«, *Susreti*, god. 1., br. 3, Umag, 1967., str. 11-14.

1997., str. 84-105.

³¹ Prema: V. Rezo: »Mara Švel-Gamiršek«, *Hrašće*, br. 39, travanj 2011. – travanj 2012., str. 7.

³² *Seljačka sloga*, XVI., br. 12, Zagreb, 15. VI. 1954., str. 6-11.

³³ *Suvremeno vatrogastvo*, VI., br. 11-12, Zagreb, 1955., str. 212-224.

³⁴ *Suvremeno vatrogastvo*, VII., br. 1-2, Zagreb, 1956., str. 27-34.

³⁵ *Suvremeno vatrogastvo*, VI., br. 1-2, Zagreb, 1955., str. 26-30.

³⁶ I. Balentović: »Mara Švel o sebi o svome radu«, *Županjski zbornik*, br. 10, Županja, 1992., str. 30.

- Balentović, I.: »Šuma i Šokci u književnom djelu Mare Švel-Gamiršek«, *Hrašće*, god. 6., br. 23, Drenovci, 2001., str. 13-26 (pretisak iz: *Marulić*, god. 23., br. 3, Zagreb, 1990., str. 321-331).
- Balentović, I.: »Tko treba da objavi djela Mare Švel?«, *Susreti*, god. 2., br. 5, Umag, 1968., str. 29.
- Balentović, I.: »U iskripljenom ogledalu«, *Susreti*, god. 9., br. 26, Umag, 1989., str. 18.
- Čorkalo-Jemrić, K.: »Djelo Mare Švel-Gamiršek i roman *Hrast*«, *Marulić*, god. 44., br. 3, Zagreb, 2011., str. 48-61.
- Flaker, A.: *Stilske formacije*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1976.
- Gričić, B.: »Ime koje će naskoro postati veoma poznato. Jedna žena govori o sebi«, *Jutarnji list*, Zagreb, 10. III. 1940., str. 21.
- Jelčić, D.: *Povijest hrvatske književnosti. Tisućljeće od Bašćanske ploče do post-moderne*, Naklada Pavičić, Zagreb, 1997.
- Ježić, S.: *Hrvatska književnost od početka do danas (1100 – 1941)*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993.
- Jukić, S. i Rem, G.: *Cvelferica, ili jedan je Cvelfer tjedan-dva ranije sanjao. Proza*, Udruga Duhovno hrašće, Ogranak DHK slavonsko-baranjsko-srijemski, Osijek, 2015.
- Jukić, S. i Rem, G.: *Cvelferica, ispod sto jata vrana i između sto njiva. Poezija i metapismo*, Udruga Duhovno hrašće, Ogranak DHK slavonsko-baranjsko-srijemski, Osijek, 2015.
- Mara Švel-Gamiršek, Prilozi sa znanstvenog kolokvija održanog u Drenovcima 3. i 4. listopada 1997.*, Hrašće, Drenovci, 1998.
- Matutinović, Lj.: »Predgovor«, u: Jagoda Truhelka, Verka Škurla-Ilijčić, Dora Pfanova, Mila Miholjević, Mara Švel-Gamiršek, *Izabrana djela*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, Matica Hrvatska, Zagreb, 1970., str. 409-414.
- Nemec, K. i Bobinac, M.: »Bečka i hrvatska moderna: poticaji i paralele«, U: *Fin de siècle Zagreb – Beč*, prir. Damir Barbarić, Školska knjiga, Zagreb, 1997., str. 84-105.
- Panorama hrvatske književnosti XX. stoljeća*, ur. V. Pavletić, Stvarnost, Zagreb, 1965.
- Pavlović, B.: »Ispraćaj Mare Švel-Gamiršek«, *Marulić*, god. 9., br. 1, Zagreb, 1976., str. 84.

- Pfister, M.: *Drama. Teorija i analiza*, Hrvatski centar ITI, Zagreb, 1998.
- Pinterović, A.: »Mara Švel-Gamiršek: *Pozdrav iz domovine*«, *Hrvatska revija*, god. 26., sv. 1., (101.), München, 1976., str. 32-33.
- Pšihistal, R. i Rem, G.: *Cvelferica, žena se opremi u bilo, stavi žari i ajd. Tradicijsko pismo*, Udruga Duhovno hrašće, Ogranak DHK slavonsko-baranjsko-srijemski, Osijek, 2015.
- Rem, G. i Vukoja, K.: »Poetika Mare Švel-Gamiršek«, u zborniku: *Stil vinkovačkog studija filozofije. Prilozi*, Knjižnica Pannonius, Ogranak DHK slavonskobaranjsko srijemski, Osijek, 2008., str. 125-248.
- Rem, G., Pšihistal, R., Jukić, S. i Trojan, I.: *Cvelferica, pismo književnosti, znanosti i kulture. Projekt*, Udruga Duhovno hrašće, Ogranak DHK slavonsko-baranjsko-srijemski, Osijek, 2015.;
- Rezo, V.: »Mara Švel-Gamiršek – književno djelo i percepcija«, *Hrašće*, god. 16., br. 40, Drenovci, 2012.
- Rezo, V.: »Mara Švel-Gamiršek«, *Hrašće*, god. 16., br. 39, travanj 2011. – travanj 2012.
- Rezo, V.: *Poetika Mare Švel-Gamiršek* (magistarski rad), Filozofski fakultet u Zagrebu, 2003.
- Rezo, V.: »Proza Mare Švel-Gamiršek. Šokački ciklus – kraće proze«, *Hrašće*, god. 18., br. 43, Drenovci, 2014., str. 9-35.
- Rezo, V.: »Romani Mare Švel«, *Hrašće*, god. 18., br. 44, Drenovci, 2014., str. 5-11.
- Senker, B.: *Hrestomatija novije hrvatske drame. I. dio (1895 – 1940.)*, Disput, Zagreb, 2000.
- Švel-Gamiršek, M.: *Hrast*, Redovno izdanje o stotoj godišnjici Matice hrvatske 1842. – 1942., Matica hrvatska, Zagreb, 1942.
- Švel-Gamiršek, M.: *Portreti nepoznatih žena. Pripovijesti*, Suvremena knjižnica »Matice hrvatske«, O 100. godišnjici Matice hrvatske. U prvoj godini obnovljene Nezavisne Države Hrvatske, Kolo VII., Knjiga 37., Matica hrvatska, Zagreb, 1942.
- Švel-Gamiršek, M.: *Šuma i šokci*, Suvremena knjižnica »Matice hrvatske«, Kolo V., Knjiga 28., Matica hrvatska, Zagreb, 1940.
- Švel-Gmiršek, M.: *Đuka Ivanov*. Drama u 4 čina, U: I. Trojan i G. Rem: *Cvelferica, ili su to trnci kakve samo neizvjesnost i iščekivanje mogu proizvesti. Drama*,

Udruga Duhovno hrašće, Ogranak DHK slavonsko-baranjsko-srijemski, Osijek, 2015., str. 43-100.

Trojan, I. i Rem, G.: *Cvelferica, ili su to trnci kakve samo neizvjesnost i iščekivanje mogu proizvesti. Drama*, Udruga Duhovno hrašće, Ogranak DHK slavonsko-baranjsko-srijemski, Osijek, 2015.

ĐUKA IVANOV MARE ŠVEL-GAMIRŠEK

A b s t r a c t

This article breaks down the less-known four-part drama by author Mara Švel-Gamiršek titled Đuka Ivanov, written at the very end of the thirties of the 20th century, and presents arguments that firmly define it as a socially engaged drama with strong naturalistic leanings. Despite hints that the play was meant to be staged at the HNK in Zagreb during the time of Julije Benešić and Aleksandar Freudenreich, Đuka Ivanov was only staged for the first time in 2015 in Osijek. With her play, Mara Švel-Gamiršek calls for a renewal of traditional values, a return to roots, preserving heritage, and points out the benefits that the earth affords us for our genuine, backbreaking work. With this comes the idea of a dramatic text with the basic tenets of Heimankunst, a literary phenomenon that could be found at the peak of German literature at the end of the first and beginning of the second decade of the 20th century, as one of the products of anti-modernist movements.

Key words: Mara Švel-Gamiršek; dramatic text; Đuka Ivanov; engagement; naturalism; Heimatkunst